

Authenticiteit en spiritualiteit

Wim Denslagen

Westerse waarden verschillen van die uit het Verre Oosten. Dat is wat Seung-Jin Chung uit Korea gelooft. Seung is docent aan het Department of Engineering van de universiteit van Hyupsung en heeft op grond van dit geloof een visie ontwikkeld die mij heeft geïnspireerd tot het maken van de volgende opmerkingen.

Wie bekend is met het werk van Edward W. Said en Ian Buruma weet dat het oriëntalisme in het Oosten hier en daar is omgeslagen in occidentalisme, dat wil zeggen in opvattingen die de verschillen tussen het Oosten en het Westen benadrukken, meestal overigens in het nadeel van de westerse cultuur die decadent en materialistisch wordt genoemd. Op die manier werd, zo heeft vooral Ian Buruma duidelijk gemaakt, onder meer het begrip *democratie* als een westerse vinding opgevat die niet zou overeenstemmen met de harmonische samenlevingen in het Oosten, waar weinig plaats is voor individualisme, nog zoiets typisch westers.¹

Seung-Jin Chung is vermoedelijk ook een occidentalist. Dat zou kunnen worden opgemaakt uit zijn artikel 'East Asian Values in Historic Conservation' dat in maart 2005 verscheen in het *Journal of Architectural Conservation*. Ik heb de redactie van dit vakblad een reactie gestuurd, die min of meer overeenkomt met het onderstaande, maar mijn opmerkingen werden niet op prijs gesteld en dus ook niet geplaatst, maar wel doorgestuurd naar de auteur. Van hem heb ik tot op heden niets mogen vernemen. Misschien heb ik iets beweerd dat Seung heeft ontkend. Je weet maar nooit. Om niet met onbeantwoorde brieven te blijven zitten, vat ik hier ter beoordeling van anderen nog eens mijn opmerkingen samen.

Het Charter van Venetië (1964), zo beweert Seung, werd gepresenteerd als een universele verklaring op het gebied van de monumentenzorg, maar is in werkelijkheid doortrokken van een Europese geest. Dit charter doet specifiek oosterse waarden dan ook tekort. De westerse cultuur, zo begint Seung zijn betoog, is voortgekomen uit de Griekse en Joodse beschavingen, die uit het Oosten is gebaseerd op China. De verschillen tussen deze twee werelden zijn groot, maar worden niettemin genegeerd door het genoemde charter, dat gebaseerd werd op het gedachtegoed van schrijvers als John Ruskin en Camillo Boito. Zij veroordeelden restauraties volgens de beginselen van architecten als Eugène Viollet-le-Duc en propageerden een conserverende aanpak bij het herstellen van historische monu-

menten. Het belangrijkste beginsel in het charter is artikel 9, waarin wordt gesteld dat de waarde van het monument gelegen is in het authentieke materiaal. Deze nadruk op de fysieke bouwsubstantie is typisch westers, want in het Verre Oosten wordt de nadruk gelegd op de 'spiritual messages embodied in such structures beyond the reality of the visible world'.

Seung legt uit dat de architectuur van het Westen hoofdzakelijk van duurzame materialen is gemaakt, terwijl in het Oosten de architectuur minder permanent is (veel houtbouw) en dat de waarde ervan meer ligt in de 'geestelijke' betekenissen van het object dan in de bouwsubstantie.

Dit alles betekent dat in het Oosten de betekenis van het authentieke materiaal ondergeschikt is aan de zogenaamde immateriële waarden. In het charter wordt beweerd dat historische gebouwen in de eerste plaats documenten zijn en in die hoedanigheid van waarde. Deze stelling wordt door Seung typisch westers genoemd. Om zijn argumenten kracht bij te zetten verwijst Seung naar een Chinese kunstenaar uit de vierde eeuw, Ku K'ai-Chih, die gezegd zou hebben dat het doel van de schilderkunst erin gelegen was 'to portray the spirit through the form'. De schilder bedoelde dat de geestelijke betekenis van de schilderkunst belangrijker was dan de schildering zelf. Seung neemt aan dat deze uitspraak typisch zou zijn voor de Aziatische cultuur.

Afb. 1 Het door Seung besproken paleis van Kyeongbok in Korea (foto auteur)

Dat de materie in de Chinese cultuur ondergeschikt is aan de geestelijke betekenis vindt Seung ook terug in de manier waarop de architectuur in het Verre Oosten wordt gewaardeerd. Zo zijn talloze voorbeelden te noemen van tempels en andere bouwwerken die gereconstrueerd zijn zonder dat hun waarde daardoor is verminderd. Als voorbeeld noemt hij het paleis van Kyeongbok in Korea dat in 1395 werd gesticht, in 1592 verwoest en in 1867 gereconstrueerd, waarbij speciaal aan de symbolische betekenissen recht werd gedaan (afb. 1). Hieruit en uit vele andere, vergelijkbare, voorbeelden blijkt dat het bij reconstructie niet gaat om het materiaal, maar om de geestelijke of symbolische betekenis.

Essentialisme

Zelfs als Seung gelijk zou hebben met zijn essentialistische stelling ten aanzien van de Chinese cultuur, dan is daarmee nog niet zomaar bewezen dat de westerse cultuur materialistisch zou zijn. En het is ook nog niet duidelijk waarom het charter uit 1964 zou moeten beantwoorden aan het beeld dat Seung van de Chinese cultuur heeft geconstrueerd. Een charter stelt iets aan de orde dat verbetering behoeft en is niet ontwikkeld om te beantwoorden aan tradities. Als de mensen in een bepaalde cultuur bijvoorbeeld gewend zijn om dansmuziek te veroordelen, dan lijkt het niet logisch om een handvest dat daarin verandering wil brengen, te veroordelen op grond van de omstandigheid dat het handvest niet in overeenstemming is met die bijzondere traditie.

Maar is de Chinese cultuur dan wel op een essentiële manier anders dan de westerse cultuur? Zijn de verschillen te verklaren uit historische ontwikkelingen of uit essentiële verschillen, dat wil zeggen verschillen die al bij het ontstaan van de wereld waren vastgelegd? Ik vrees dat Seung dit laatste denkt. Om dit te kunnen bewijzen is een verwijzing naar een uitspraak van een kunstenaar uit de vierde eeuw vermoedelijk niet voldoende. Het is evenmin een sterk argument, omdat het niet moeilijk is om dergelijke uitspraken ook in het Westen te vinden.

De zeer invloedrijke westerse kerkvader Sint Augustinus, die ook in de vierde eeuw leefde, heeft in zijn *De Ordine* uitgelegd dat alle schoonheid in de kunsten gebaseerd is op de metafysische werkelijkheid. Schoonheid was dus niet alleen voor de Chinese schilder iets spiritueels, maar ook voor Augustinus. In afwijking van wat Seung denkt, stond de kunst van het Westen vrijwel geheel in het teken van geestelijke waarden. 'The medieval mind was preoccupied with the symbolic nature of the world of appearances. Everywhere the visible seemed to reflect the invisible,' concludeerde Otto von Simson in zijn boek *The Gothic Cathedral* (1956).²

Volgens de *Rationale Divinorum Officiorum* van Guillaume Durandus uit de dertiende eeuw hadden vrijwel alle onderdelen van de kerkelijke architectuur een symbolische betekenis. Die symbolische interpretatie van de kerkarchitectuur is al lang bekend door de dissertatie van Joseph Sauer uit 1902 (*Symbolik des Kirchengebäudes und seiner Ausstattung in der Auffassung des Mittelalters*), maar Seung kent dit soort bron-

nen kennelijk niet. Volgens Durandus moesten de zuilen of pijlers in een kerkgebouw worden gezien als de symbolische uitdrukking van de apostelen, de metselspecie als de liefde die de stenen, die de gelovigen voorstellen, bij elkaar houden en zo voort. De opmerking van Seung dat 'traditional East Asian architecture is replete with metaphysical meanings' gaat dus ook op voor het Westen.

We weten ook uit de studies van Rudolf Wittkower dat de architectuur van de Renaissance was "based on a hierarchy of values culminating in the absolute values of sacred architecture". Deze waarden waren afgeleid uit de kosmische harmonie, waardoor de architectuur een reflectie werd van de goddelijke kosmos.³

De westerse architectuur is door de eeuwen heen op een symbolische manier geïnterpreteerd, zelfs in de moderne tijd, toen de neogotiek als uitdrukking van het katholicisme werd opgevat en het neoclassicisme als de uitdrukking van het liberalisme of de democratie, of van beide. Daarom denk ik dat het Verre Oosten niet het alleenrecht bezit op spiritualiteit.

Seung schrijft dat de "Chinese did not regard a building as a permanent structure in the manner of the European cathedral". Aziatische architectuur werd volgens hem 'continuously repaired, enlarged, and reconstructed' en hieruit maakt hij op dat de bouwsubstantie in het Verre Oosten niet van essentieel belang werd gezien. Maar ook hier is weinig verschil met het Westen, want vrijwel elke kathedraal in het Westen werd talloze malen hersteld en aangepast, niet alleen in de middeleeuwen, maar ook in de eeuwen daarna om in de negentiende eeuw weer te worden bevrijd van alle oudere transformaties en te worden teruggebracht in de stijl van de middeleeuwen. Al die veranderingen uit de negentiende eeuw werden in de twintigste eeuw weer ongedaan gemaakt, omdat de 19e-eeuwse restauraties als onwetenschappelijk werden veroordeeld. Ook op dit punt lijken de verschillen tussen de culturen minder groot dan Seung denkt.

Seung brengt ook nog naar voren dat in het Verre Oosten de kunsten in volledige harmonie zijn met de natuur. Die harmonie bestaat volgens hem niet in het Westen. Daar bestaat een tegenstelling tussen kunst en natuur. De architectuur van het Verre Oosten ontleent zelfs haar waarde en betekenis aan de harmonie met de omringende natuur. Er is geen reden om aan deze stelling van Seung te twijfelen. In het Westen wordt misschien minder aandacht besteed aan de relatie tussen het bouwwerk en zijn positie in het landschap. Ik geloof graag dat in het Verre Oosten een grotere sensibiliteit bestaat ten opzichte van het landschap (afb. 2). Een essentieel verschil tussen culturen kan ik hier niet ontwaren, slechts een graduele tekortkoming van het Westen.

Seung beweert daarnaast ook nog dat in het Verre Oosten niet zozeer gelet wordt op de schoonheid van afzonderlijke gebouwen, maar op 'a grouping of individual buildings', dus op een architectonisch ensemble. Dit verschil in de manier waarop architectuur wordt gewaardeerd, blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de uiterlijke vorm, de stijl, in het Westen van grote betekenis is. De architectuurgeschiedenis van het Westen kent vele stijlwisselingen, waaruit die voorkeur voor de uiterlijke

Afb. 2 Japanse tuin in Hasselt, België (foto R. Stenvert 2010)

vorm al blijkt. In het Verre Oosten blijft de stijl van de architectuur gedurende eeuwen vrijwel onveranderd.

Als het waar is wat Seung hier beweert, namelijk dat de bouwstijlen in het Verre Oosten gedurende eeuwen onveranderd blijven, dan zouden we graag willen weten of die continuïteit een bepaalde culturele of religieuze oorzaak heeft. Maar Seung is kennelijk niet geïnteresseerd in deze vraag. Hij poneert alleen de stelling en komt vervolgens tot de conclusie dat de verschillen met het Westen zo groot zijn dat het Charter van Venetië niet van toepassing kan zijn op het Verre Oosten.

Authenticiteit en historische waarde

Seung-Jin Chung neemt aan dat de strekking van het charter (conserveren in plaats van restaureren) iets zegt over de manier waarop Europeanen architectuur waarderen. Dat lijkt mij een onjuist uitgangspunt. Het charter propageert de ongeschonden bewaring van oude architectuur, maar zegt niets over de waarden die aan de architectuur worden gehecht. Historische architectuur zou volgens de strekking van het charter als een document van het verleden onveranderd bewaard moeten blijven om toekomstige generaties in staat te stellen de

authentieke bron te interpreteren en te waarderen. Elke generatie kan dan oog in oog staan met een object dat echt oud is en niet een of andere interpretatie van dat object. Dat is de intentie van het charter en er wordt op geen enkele manier iets beweerd dat te maken heeft met de waardering van het object in het heden of verleden. Dat aan historische architectuur allerlei immateriële en symbolische waarden worden en werden toegeschreven, wordt voor zover ik weet door niemand in het Westen bestreden, zelfs niet door de opstellers van het charter.

Dat de historische architectuur in het Verre Oosten vaak in hout is opgetrokken, lijkt geen argument om de intentie van het charter ongeldig te verklaren: hout is minder goed te conserveren dan steen, maar dit verschil is gradueel, niet principieel.

De intentie van het charter werd, zoals Seung zelf al aangaf, niet voor het eerst geformuleerd in 1964. Ze gaat terug op de geschriften van onder anderen John Ruskin, William Morris, Georg Dehio en Max Dvořák. Na de Tweede Wereldoorlog was er door de ongeëvenaarde verwoestingen weinig authentieks meer over en was men wel gedwongen om op grote schaal te herbouwen. De intentie van het charter werd toen niet opgeheven, maar tijdelijk buiten werking gesteld, omdat

Afb. 3 Authenticiteit in Venetië volgens het Charter van Venetië
(foto R. Stenvert 2009)

herbouw van de verloren iconen van de oude steden nog enige troost kon bieden in een wereld die tot puin was gereduceerd. Zo werd ook Warschau herbouwd als verzet tegen de wens van de Nazis om de stad van de aardbodem te laten verdwijnen, tezamen met de gehele Poolse cultuur. Dat was menselijk en nodig.⁴

Daarom konden de mensen in Afghanistan hun oren niet geloven toen ze vernamen dat de UNESCO de herbouw van de twee Boeddhabeelden in Bamiyan verbood op straffe van de verwijdering van de *site* uit de lijst van het werelderfgoed. Herbouw van de in opdracht van de Talibaan opgeblazen beelden zou volgens de UNESCO in strijd zijn met de beginselen van het Charter van Venetië (afb. 3).⁵

Door het uitblijven van een antwoord van Seung, weet ik nu niet of hij dit voorbeeld kende en wat hij ervan zou hebben gevonden. Als het charter, zoals in dit geval, wordt gebruikt om het herstel van oorlogschade te verbieden, dan wordt de intentie van het charter verbogen naar iets waarvoor het niet was bedoeld. Het was bedoeld om oude kunst op een conserverende manier te restaureren. Het was niet opgesteld om het maken van een replica te verbieden in het geval het origineel was verdwenen. De UNESCO heeft het verbod op reconstruc-

tie in het kader van een restauratie (geen namaak onder vernietiging van het origineel) opgerekt tot een algemeen verbod op het maken van een replica ter vervanging van een verloren origineel. Dat is niet alleen enigszins arrogant, maar ook onmenselijk. Hoe zelfingenomen en gevoelloos kan een instantie zijn die haar afkeuring publiekelijk bekend maakt ten aanzien van een poging door middel van een replica de toegebrachte aanslag op heilige beelden enigszins goed te maken (zoals in Europa op grote schaal is gebeurd na de twee wereldoorlogen)? De UNESCO is van oordeel dat een replica geen historische waarde bezit en dus niet authentiek is. Kan een replica dan geen andere culturele waarde hebben? Kan ze niet een symbolische, spirituele betekenis hebben voor een cultuur? Kan ze niet als reproductie waarde hebben als een symbolische verwijzing naar het verleden, een reproductie die als herinneringsbeeld geladen is met nog meer betekenissen dan het origineel, want ze verwijst ook nog naar de schokkende aanslag? Hebben de geleerden van de UNESCO daarover weleens nagedacht? Er is, geachte Seung, wel degelijk kritiek mogelijk op de manier waarop het charter wordt geïnterpreteerd.

Een misverstand in Nara

Authenticiteit is niet hetzelfde als originaliteit. Authentiek is het overgeleverde object, origineel het oorspronkelijke object, zoals het ooit was toen het werd gemaakt. De replica van de Villa dei Papiri in Malibu, die in 1974 in opdracht van J. Paul Getty werd gebouwd, is de originele versie van het authentieke huis uit de eerste eeuw van onze jaartelling dat zich in Herculaneum bevindt. De villa in Californië is een poging om het originele, maar ruïneuze origineel na te maken. Het is modelbouw in het kader van een museum, dus niet iets waarover de mensen van de monumentenzorg of van de UNESCO zich behoeven op te winden. Soms is het zelfs uit een oogpunt van monumentenzorg aan te bevelen een authentiek kunstwerk in een museum te plaatsen en te vervangen door een replica, zoals is gebeurd met de vier antieke paarden op de gevel van de San Marco in Venetië.

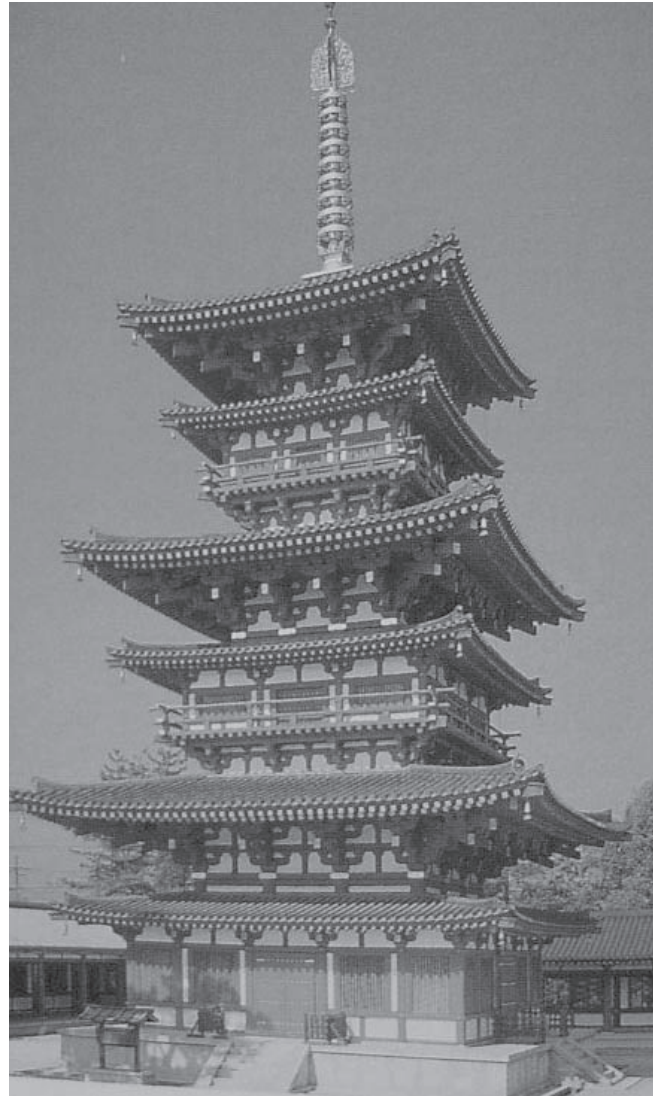
In de wereld van de monumentenzorg is het gebruikelijk om de overgeleverde materiële substantie 'authentiek' te noemen en niets anders. Het is niet nodig de zaken ingewikkelder te maken dan ze zijn. Toch zijn er vakgenoten die zich niet aan de traditionele betekenis willen houden en nieuwe betekenissen proberen ingang te doen vinden. Een van hen is Michael Petzet uit Duitsland. In zijn bijdrage aan de Nara Conference on Authenticity van 1994 stelde hij voor om verschillende vormen van authenticiteit te onderscheiden, namelijk van vorm, van techniek, van functie en van plaats.⁶

Volgens Michael Petzet en anderen die in Japan bijeen waren gekomen om de betekenis van het begrip *authenticiteit* in de moderne wereld aan een grondige analyse te onderwerpen, moet de westerse interpretatie van het begrip ruimte maken voor andere waarden dan alleen die van de materiële substantie. Zoals uit de discussie bleek, was het verwarrend dat men het begrip *authenticiteit* gelijk stelde aan wat eigenlijk valt

onder het begrip *waardetoekenning*. Niemand zou willen ontkennen dat er in het Oosten mogelijk andere waarden aan historische architectuur worden toegekend dan in het Westen. Het is mogelijk dat in China de waarde van een heiligdom sterk wordt bepaald door de situering in een specifiek landschap. Een dergelijke waarde behoort te worden beschermd. In het Westen wordt over het algemeen minder aandacht aan de omgeving van het monument geschonken, wat bijvoorbeeld blijkt uit het beleid in verschillende Europese landen om in beschermde stadsgezichten (het stedelijk landschap) op ruimhartige wijze moderne architectuur te accepteren. In Nara zijn dergelijke verschillen tussen het Oosten en het Westen aan de orde geweest. Zulke verschillen behoren tot het gebied van de waardetoekenning en hebben weinig te maken met het begrip *authenticiteit*, dat alleen betrekking heeft op het object en niet op de waarden ervan. Door echter het begrip op te vatten als een soort waardetoekenning, wordt de eenduidigheid ervan vernietigd met als gevolg dat het niet meer mogelijk is om het begrip te gebruiken om de substantie te beschermen. Als het begrip *authenticiteit* meer betekenissen heeft, dan is men vrij om die betekenis te kiezen die men wil, wat neerkomt op een keuze voor de betekenis die in de gegeven omstandigheden het beste uitkomt. Willekeur dus. De Verklaring van de Nara conferentie over authenticiteit, opgesteld door de vertegenwoordigers van 45 landen, stelt in hoofdstuk 13 dat ‘authenticity judgements may be linked to the worth of a great variety of sources of information. Aspects of these sources may include form and design, materials and substance, use and function, traditions and techniques, location and setting, and spirit and feeling, and other internal and external factors.’⁷

Dit hoofdstuk mag een beetje vaag en bureaucratisch klinken, de boodschap is wel duidelijk: de mensheid moet culturele diversiteit respecteren. Het doel van de Verklaring is gelegen in de poging de publieke belangstelling voor ‘heritage values’ te vergroten. Om dit te bereiken was het niet nodig om verwarring te zaaien over het begrip *authenticiteit*. Men had kunnen spreken over waarden, aangezien het gebruik van het begrip *authenticiteit* gemakkelijk aanleiding kan geven tot het oproepen van onnodig grote problemen van andere aard. Want wanneer is iets authentiek? Noem je een restauratie uit 1950 van een gebouw uit 1650 al authentiek? (afb. 4) Daarover zullen de meningen verschillen en er is niemand gerechtigd hier iets definitiefs over te zeggen. Het antwoord hangt af van de mate waarin de restauratie van 1950 als iets waardevols wordt beschouwd in bepaalde invloedrijke kringen.

Overigens werd het voorstel om het begrip *authenticiteit* te vernietigen door het op te splitsen in verschillende betekenissen overgenomen door verschillende deskundigen op het gebied van de monumentenzorg. Het werd onder meer overgenomen in het boek *European Heritage. Planning and Management* van Gregory Ashwordt en Peter Howard uit 1999. Zij schrijven op pagina 44 dat er verschillende authenticiteiten bestaan: “there is functional authenticity (is a church or a castle now used as a museum still authentic?), contextual authenticity (is an authentic artefact or building that has been

Afb. 4 De pagode van Yakushi-ji in Nara (Japan), gebouwd in 730, in 1898 afgebroken en herbouwd. In 1952 en 1994 gerestaureerd (foto auteur)

moved to a museum or a new location still authentic?), and, most important in the discussion users later, experiential authenticity (does the user enjoy an authentic experience?). The importance to management is that if there are a range of different authenticities, then there must be different policies for the preservation of different authenticities”.⁸

De les die we uit dit citaat behoren te trekken, is dat wat we gewend waren te beschouwen als het echte object uit het verleden er niet meer toe doet in het beleid. Het object wordt overgeleverd aan een analyse die tot doel heeft bepaalde, zeer waardevol geachte, karakteristieken aan te wijzen en de aanpak van de conservering, restauratie of verbouwing daarop te baseren. Misschien zagen de schrijvers van bovengenoemd citaat over het hoofd dat de analyse altijd, dat wil zeggen per definitie, tijdgebonden is en ook afhangt van het inzicht van degenen die de analyse opstellen.

Conclusie

In Japan bestaan monumenten van hout, ‘an inherently impermanent material’, in de woorden van Nobuko Inaba die ook een bijdrage aan de conferentie in Nara schreef. Hij concludeerde uit dit feit dat monumenten van hout vaker gerestaureerd moeten worden dan monumenten die uit steen zijn opgetrokken. Een ander verschil tussen de oosterse monumenten van hout en de westers van steen kon hij niet ontdekken. Hij zag daarom geen aanleiding te klagen over de eenzijdige intenties van het Charter van Venetië. Nobuko Inaba beweerde ook nog dat het begrip authenticiteit van weinig betekenis was als het erom ging nieuwe beschermingsmaatregelen te ontwikkelen voor de immateriële cultuur, zoals muziek of dans. Als de wereld levend erfgoed wil bewaren, dan zou men de bedreigde tradities moeten beschrijven en ervoor moeten zorgen dat ze kunnen voortleven.⁹

“Authenticity lies not only in the physical structures of the built heritage, but essentially in the continuation of the evolution and development of society”, aldus de conclusie die de Belgische deskundige Marc Laenen trok in zijn bijdrage aan Nara. Wat hij voorstelde was dat naast de bescherming van de objecten zelf, ook aandacht wordt gegeven aan de bescherming van de cultuur waarin die zijn ontstaan. Alle instellingen die zich ten doel stellen de cultuur van het verleden voor de toekomst te bewaren, zouden veel meer aandacht moeten geven aan de immateriële aspecten van de overgeleverde cultuur, aan lokale tradities, aan een vorm van bestaan die op het punt staat van de aardbodem te verdwijnen. Dit alles klinkt veel redelijker dan de voorstellen om te zoeken naar nieuwe definities van essentialistische begrippen als het Oosten, het Westen of naar een nieuwe definitie van een woord dat al een definitie had, namelijk *authenticiteit*.

Noten

- ¹ Ian Buruma, *The Missionary and the Libertine. Love and War in East and West*, Londen 1996, 269. Ian Buruma en Avishai Margalit, *Occidentalisme: Het Westen in de ogen van zijn vijanden*, Amsterdam 2004 (vertaald door Ankie Klootwijk).
- ² Otto von Simson, *The Gothic Cathedral: Origins of Gothic Architecture and the Medieval Concept of Order*, Princeton 1956, 24.
- ³ Rudolf Wittkower, *Architectural Principles in the Age of Humanism*. Londen 1967.
- ⁴ Zie: Wim Denslagen en Niels Gutschow, *Architectural Imitations: Reproductions and Pastiche in East and West*, Maastricht 2005.
- ⁵ Robert Bevan, *The Destruction of Memory. Architecture at War*, Londen 2006, 189.
- ⁶ Michael Petzet, ‘In the full richness of their authenticity – The Test of Authenticity and the New Cult of Monuments’, *Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention* (Nara, Japan, 1994), UNESCO 1995, 88.
- ⁷ Nara Conference 1995, xxiii.
- ⁸ Gregory Ashworth en Peter Howard, *European Heritage. Planning and Management*, Exeter 1999, 44.
- ⁹ Nobuko Inaba, ‘What Is the Test of Authenticity for Intangible Properties’, *Nara Conference* 1995, 329-332.